

PIILUKIRVES JA PUNAMULTAA

Maaseudun perinteisestä rakentamisesta kertova näyttely
30.11.2010 saakka Nautelankosken museossa
kotiseutumuseon kamjossa

Piilukirves ja punamultaa –näyttelyn idea syntyi Nautelankosken museon Myllärin sauna –hankkeen myötä. Läheisen Pahkamäen koulun saunakeittola siirrettiin muutama vuosi sitten koulunmäeltä museon pihalle turvaan ilkvallalta. Kaksi vuotta sitten rakennuskonservaattori Piritta Ernvall dokumentoi saunakeittolan ja teki sille konservointisuunnitelman. Suunnitelman perusteella sauna päätettiin siirtää Nautelankosken toiselle rannalle. Viime kesänä sauna siirrettiin ja pystytettiin uudelleen entisille myllärin saunan perustuksille osana Varsin Hyvän rahoittamaa Myllärin sauna –hanketta.

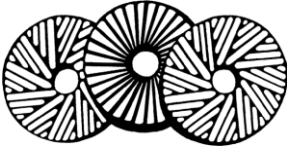
Sauna on 1900-luvun alussa rakennettu maaseudun perinteinen hirsirakennus, jonka rakentamisessa on käytetty hirsityökaluja – samanlaisia, joita kuuluu museon kokoelmiin. Saunaa siirrettäessä ja konservoitaessa syntyi ajatus tehdä hirsirakentamisesta kertova ja keskeisiä hirsityökaluja esittelevä näyttely. Työkalujen lisäksi näyttelyssä on esillä valokuvia ja tekstejä selittäviä piirroksia esimerkiksi hirsisalvosnurkista ja hirsirakennuksen rakenteista. Nähtävillä on myös erilaisilla höylillä viimeistelyjä listoja ja puolittain korjattu ikkuna.

Hirsirakentamisosion lisäksi näyttelyssä kerrotaan myllärin saunan paikan arkeologisista kaivauksista sekä saunan siirrosta.

Piilukirves ja punamultaa

Suomalainen rakentaminen perustuu vankkaan käsityötaitoon ja puun työstöön. Hirsisalvostekniikka tunnettiin jo kivikaudella, ja siihen pohjaa koko suomalaisen maaseudun puurakentaminen aina 1950-luvulle asti. Kirves oli hirsirakentamisen tärkein ja usein myös ainoa työkalu.

Hirsirakennuksen rakentaminen aloitetaan valitsemalla tarkoitukseen soveltuvat puut. Yleisin hirsirakentamisessa käytetty puu on mänty, jonka suora ja oksaton runko helpottaa puun työstöä. Rakennuspuut on paras kaataa talvella, jolloin puu kuivuu hitaasti. Silloin se halkeilee ja vääntyy vähemmän kuin kesällä kaadettu. Talvella puu ei myöskään altistu lahoamiselle tai tuhohyönteisille.

Puun kaadon ja kuorimisen jälkeen pyöreä puu työstetään molemmin puolin tasasivuiseksi. Ennen kenttäsahoja hirret veistettiin eli **pelkattiin** painavalla **piilukirveellä** suoriksi ja tasapaksuiksi pelkkahirsiksi. Sahojen yleistettyä hirsien pyöreät sivut sahattiin suoriksi, jonka jälkeen **piiluttiin** hirren pinta. Piiluttu aaltomainen pinta on sahapintaa tiiviimpi ja kosteutta kestävämpi – sekä kirvesmiehen taidon näyte. Kirveen palhon muodosta ja koosta riippuen saadaan aikaiseksi erilaista piilutuskuviota. Työasento ja piilutettavan hirren paikka vaikuttavat veistojälkeen.

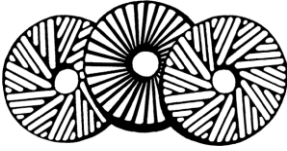
Punamultauksella suojataan hirsipintaa sään vaikutuksilta. Kirkoissa, kartanoissa ja kaupunkien raatihuoneissa punamultamaalin käyttö yleistyi 1600-luvulla, maaseudun asuin- ja talousrakennuksissa 1800-luvun lopulta lähtien. Punaisella julkisivuväriä tavoiteltiin arvokkaana pidettyjen tiilirakennusten ulkonäköä. Keittomaalilla maalataan hirsi- ja sahapintoja, joihin se pääsee imeytymään. Se ei tartu muiden ulkomaalien päälle, mutta soveltuu hyvin huokoisille kiviainespinoille, kuten tiilelle ja laastille.

Sauna

Nautelan kartanon myllärillä oli sauna kosken partaalla. Viimeisin, 1900-luvun alkupuolella rakennettu sauna purettiin 1970-luvulla jo puoliksi romahtaneena. Ihmisen toiminnasta jää aina maahan merkkejä. Vaikka tutkittavan kohteen maanpäälliset rakenteet olisivat hävinneet, saattaa maan pintakerrosten alta löytyä tutkimuksen kannalta ainutlaatuista tietoa.

Myllärin saunan paikka tutkittiin kesällä 2009 arkeologisin menetelmin. Kasvillisuuden ja turvekerroksen alta löytyi saunan tulisijan pohja. Saunassa on ollut 1920–30-luvulle tyypillinen pönttökiuas ja muurinpata. Padassa on lämmitetty vettä, siinä on myös pesty pyykkiä ja ehkä keitetty saippuaa tai värjätty lankoja. Myllärin saunan paikalta löytyi eri vaiheissa maahan joutunutta tavaraa. Saunan tulisijan pohja sekä osa kaivausten irtolöydöistä on nähtävillä näyttelyssä.

Pahkamäen koulun entisen saunakeittolan siirtoa esitellään näyttelyssä valokuvasarjalla. Vieressä on kuva alkuperäisestä myllärin saunasta.

Myllärin sauna –hanke jatkuu edelleen. Rakennuskonservaattori Piritta Ernvall työskentelee saunan parissa jo kolmatta kesää. Nyt saunan sisäänkäynti on laudoitettu ja saunan hirsiseiniä on tilkitty. Sauna sisustetaan vastaamaan 1920–1930-luvun tilannetta. Seuraavaksi on vuorossa, ikkunat ja muu sisustus. Saunassa on ollut alun perin kapeat, ulospäin aukeavat kolmiruutuiset ikkunat. Museokohteen korjaaminen on muita rakennuksia tarkempaa, joten ikkunoidenkin tulisi olla samalta tai lähes samalta aikakaudelta olevasta saunasta tai muusta ulkorakennuksesta.

Museossa ei tällaisia ikkunoita ole, joten mahdollisimman alkuperäisen kaltaisten ikkunoiden toivotaan löytyvän lahjoituksena. Nautelankosken museossa oltaisiin iloisia, jos tällaisten käyttämättömänä olevien ikkunoiden omistaja kokisi kunnia-asiakseen saada lahjoittaa ikkunat museon saunaan. Saunaan etsitään lisäksi sisustusmateriaaleja. Mahdollisista lahjoituksista voi ottaa yhteyttä museon rakennuskonservaattori Piritta Ernvalliin.

Yhteydenotot saunaan liittyvissä lahjoituksissa:

- rakennuskonservaattori Piritta Ernvall, puh. 489 2414 tai 040 704 3318
sp. piritta@ernvall@nautelankoski.net

Lisätietoja Piilukirves ja punamultaa –näyttelystä:

- museoamanuenssi Terhi Ykspetäjä-Remes, puh. 489 2412 tai 050 535 6212,
sp. terhi.ykspetaja@nautelankoski.net
- rakennuskonservaattori Piritta Ernvall, puh. 489 2414 tai 040 704 3318
sp. piritta.ernvall@nautelankoski.net

Nautelankosken museo avoinna

- peruskoulun kesäloman ajan, **8.8.2010 saakka ke-su klo 10-18**
- **Liedon Päivänä 22.8.2010 klo 11-15** (avoimet ovet, rakennuskonservaattori paikalla näyttelyssä)
- **Varsinais-Suomen museopäivänä 29.8.2010 klo 11–15** (avoimet ovet, päivän aikana keitetään perinteistä punamultamaalia)
- sekä kaikkina aikoina sopimuksesta